

การรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากสังคมสมัยโรมัน Adoption in a changing social context from Roman society

เจนจิรา แก้วนารอบ

Janejira Kaewnamrob

นักศึกษาลัทธิสุตตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

เลขที่ 148 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

Master of Law students Faculty of Law National Institute of Development Administration

148, Serithai Road, Khlong Chan Subdistrict, Bang Kapi District, Bangkok 10240

Corresponding author Email: Janejira.kaew@stu.nida.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการนำเสนอมุมมองการพัฒนากฎหมายในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยโดยศึกษากฎหมายโรมันซึ่งมีรูปแบบของการรับบุตรบุญธรรมที่แตกต่างกันของบริบททางสังคมในปัจจุบัน การรับบุตรธรรมในสมัยโรมันซึ่งมีทั้งลักษณะเป็นการรับบุตรบุญธรรมแบบธรรมดา และการรับบุตรบุญธรรมแบบสมบูรณ์ โดยมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่ต่างกัน ซึ่งลักษณะของการรับบุตรบุญธรรมดังกล่าวนั้นก็ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในบรรพครอบครัว แต่การรับบุตรบุญธรรมเช่นว่านี้ในปัจจุบันมิได้มีทั้ง 2 ลักษณะเช่นดังในสมัยโรมันซึ่งอาจทำให้ทางเลือกรูปแบบในการรับบุตรบุญธรรมนั้นมีได้ไม่หลากหลายอันส่งผลต่อการตัดสินใจในการรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมในสังคมปัจจุบัน หรือในกรณีสิทธิในการรับบุตรบุญธรรมของคนรักเพศเดียวกัน

คำสำคัญ : การรับเลี้ยงบุตรบุญธรรม / ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ / กฎหมายโรมัน / ประเทศไทย

Abstract

The purpose of this article is to present a perspective on legal development in the Civil and Commercial Code of Thailand by studying Roman law which has different forms of adoption in the current social context. The adoption of a child in Roman times was both simple adoption. And complete adoption with both rights and duties that are different the nature of such adoption appears in the Civil and Commercial Code of the ancestors. But such adoption today does not have both characteristics as it did in the Roman times, which could limit the variety of adoption options that affect adoption decisions in today's society. Or in the case of the right to adopt a child of the same sex lover

Keywords: Child Adoption / Civil and Commercial Law / Roman Law / Thailand

บทนำ

ครอบครัวในสังคมสมัยโรมันนั้นมีการกำหนดหลักเกณฑ์เอาไว้โดยให้ชายที่มีอาวุโสมากที่สุดในการครอบครัวยกเว้นหรือหัวหน้าครอบครัว (paterfamilias) เป็นบุคคลที่มีอำนาจอย่างมากในการปกครองบุคคลในครอบครัว ทรัพย์สิน รวมถึงทาสซึ่งนับว่าเป็นทรัพย์สินของหัวหน้าครอบครัว (paterfamilias) ดังนั้นหัวหน้าครอบครัว (paterfamilias) จึงมีอำนาจสูงสุดที่สามารถลงโทษสมาชิกในครอบครัว มีสิทธิเหนือเนื้อตัวร่างกายทุกคน หรือในกรณีที่สงสัยว่าเด็กที่เกิดมานั้นไม่ใช่บุตรตน ก็มีสิทธิที่จะปฏิเสธไม่ยอมรับเด็กนั้นเป็นบุตรของตนได้ รวมถึงมีอำนาจเต็มที่ในการที่จะลงโทษประหารบุตรของตนเอง สำหรับทายาทผู้จะสืบทอดอำนาจของหัวหน้าครอบครัว (paterfamilias) นั้นจะถูกจำกัดแต่เฉพาะทายาทที่เป็นผู้ชายและต้องเป็นบุตรที่เกิดจากการสมรสอันชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น โดยบุตรที่เป็นหญิง บุตรนอกสมรส ก็ไม่มีสิทธิที่จะเป็นทายาทผู้สืบทอดได้ ซึ่งหากหัวหน้าครอบครัว (paterfamilias) ใดไม่มีบุตรชายก็มักจะหาบุตรบุญธรรมมาสืบสกุล โดยให้บุตรบุญธรรมนั้นรับเอากิจการภายในครอบครัวไปสืบทอดให้ครอบครัวนั้นยืนยาวต่อไป

ในสมัยโรมันได้ยอมรับการรับบุตรบุญธรรม เช่น จูเลียส ซีซาร์ มหาจักรพรรดิแห่งโรมันก็ยังได้รับเอา มาร์คัส ยูนิอุส บรูตัส เป็นบุตรบุญธรรม ซึ่งต่อมา มาร์คัส ยูนิอุส บรูตัส สมคบกับบุคคลอื่นๆ ฆ่าจูเลียส ซีซาร์ เพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมือง หรือแนร์วา จักรพรรดิแห่งโรมันรับทราจันเป็นบุตรบุญธรรมด้วยเช่นกัน

ผู้เขียนได้นำเสนอรายงานโดยเริ่มจาก **ส่วนที่ 1** ว่าด้วยสาเหตุอันเป็นที่มาของการรับบุตรบุญธรรม วิธีปฏิบัติและลักษณะในการรับบุตรบุญธรรมในสมัยโรมัน **ส่วนที่ 2** จะกล่าวถึงการรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทย **ส่วนที่ 3** วิเคราะห์ปัญหาในการรับบุตรบุญธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน และสุดท้ายใน **บทสรุป** จะกล่าวถึงข้อเรียนรู้ที่ได้จากหลักกฎหมายในยุคโรมันซึ่งนำมาวิเคราะห์ปัญหาการรับบุตรบุญธรรมแบบสมบูรณ์และสิทธิในการรับบุตรบุญธรรมของคนรักเพศเดียวกันในสภาพบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

ส่วนที่ 1 สาเหตุในการรับบุตรบุญธรรม วิธีปฏิบัติและลักษณะในการรับบุตรบุญธรรมในสมัยโรมัน

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงภาพรวมของการรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมในสังคมสมัยโรมัน ทั้งสาเหตุ วิธีการในการรับบุตรบุญธรรม และลักษณะของการรับบุตรบุญธรรมในสมัยโรมัน

1.1 สาเหตุในการรับบุตรบุญธรรมในสมัยโรมัน

ในการรับบุตรบุญธรรมนั้นสาเหตุหลักๆเป็นเพราะครอบครัวนั้นไม่มีทายาทสืบทอด ในครอบครัวชนชั้นสูงการรับบุตรบุญธรรมถือว่าเป็นการลดความเสี่ยงและมั่นใจว่ามีบุตรชายเอาไว้สืบทอดตระกูล หากครอบครัวใดนั้นไม่มีทายาทสืบสกุล อาจจะทำให้เสียความมั่งคั่งนั้นไป เพราะการรับมรดกคือการสืบทอดความมั่งคั่ง หรือหากไม่มีทายาทก็อาจจะโดนยึดหรือริบสถานะทางสังคมได้ มันจึงเป็นเหตุเป็นผลกันว่าทำไมจึงเกิดการรับบุตรบุญธรรมในสมัยโรมัน

การรับบุตรบุญธรรมในสมัยโรมันนั้นมีเงื่อนไขที่สำคัญบางประการ โดยประการแรก คือการรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมนั้นจะต้องเป็นการรับเลี้ยงที่เลียนแบบธรรมชาติ และประการที่สอง มีข้อกำหนดในบางประการที่เกี่ยวกับอายุซึ่งเป็นผลมาจากข้อกำหนดในประการแรก หมายความว่าผู้ที่รับบุตรบุญธรรมนั้น จำเป็นที่จะต้องมียุมากกว่าบุตรบุญธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติในการเป็นบิดาและบุตร โดยจัสติเนียนประกาศว่าผู้ชายต้องแก่กว่าลูกชายที่เขาต้องการที่จะรับเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมเมื่อถึงวัยแรกรุ่น หรือสิบแปดปีเต็ม กระทั่งปี ค.ศ. 291 นั้นมีเพียงชายคนหนึ่งเท่านั้นที่จะรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมได้ ในตอนแรกผู้หญิงนั้นไม่สามารถรับเลี้ยงบุตรได้ เพราะแม้กระทั่งบุตรของหญิงนั้นเองก็ไม่ได้อยู่ในอำนาจปกครอง มารดา หลังจากนั้นผู้หญิงก็ได้รับอนุญาตให้รับเลี้ยงบุตรบุญธรรมในรูปแบบจำกัด เพื่อปกป้องประโลมการสูญเสียลูกที่ถูกพรากไปจากพวกเขา¹

1.2 วิธีปฏิบัติในการรับบุตรบุญธรรมในสมัยโรมัน

การรับบุตรบุญธรรมนั้นเป็นเสมือนข้อตกลงสัญญาระหว่าง 2 ครอบครัว โดยครอบครัวที่สูงกว่า จะจ่ายเงินให้แก่อีกครอบครัวที่ต่ำกว่า เพื่อเป็นการชดเชยที่อีกครอบครัวหนึ่งเสียบุตรไป โดยมีการเปลี่ยนผ่านจากครอบครัวที่เป็นครอบครัวที่แท้จริง(ดั้งเดิม) สู่อีกครอบครัวที่รับเลี้ยง การรับบุตรบุญธรรมก็ถือว่าเป็นประเพณีปฏิบัติที่ทำโดยบุคคลที่เป็นบิดามารดาของเขานั้นเองส่งต่ออำนาจปกครองนั้นไปยังบุคคลที่รับเลี้ยงไว้ อยู่ภายใต้อำนาจของ Praetor ผู้พิพากษาในจังหวัด โดยจะใช้พิธี *mancipatio* ซึ่งก็คือการส่งต่อด้วยมือโดยบิดาที่แท้จริงของเขาต่อหน้าเจ้าหน้าที่และยอมให้กับบิดาที่รับเลี้ยงมีอำนาจในการปกครองต่อไป พิธีนี้เรียกว่า *in jure cessio*²

ผลของการรับบุตรบุญธรรมก็คือ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางกฎหมายระหว่างบิดาและบุตร เช่นเดียวกับบุตรที่เกิดจากสายโลหิตกับบิดานั้นอันเกิดจากการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย ฉะนั้นบุตรบุญธรรมจึงมีสถานะเช่นเดียวกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นบุตรบุญธรรมจึงไม่สามารถแต่งงานกับพี่น้อง (บุตรที่แท้จริงของบิดาที่รับเลี้ยง) ได้

1.3 การรับบุตรบุญธรรมในกฎหมายโรมัน มี 2 แบบ³ คือ

รูปแบบแรก คือ *Adrogatio* ใช้กับบุคคลประเภท *Sui juris* (legal independent) หรือ

¹ John Francis Brosnan, "The Law of Adoption," *Columbia Law Review* , 22 (April 1922)
<<https://www.jstor.org/stable/pdf/1111303.pdf>> accessed 12 April 2022, p. 333.

² George Long, "The Law of Adoption," *William Smith, D.C.L., LL.D.: A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, John Murray, London, (1875)
<https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Adoptio.html> accessed 12 April 2022, p. 15.

³ ประชุม โฉมฉาย, *หลักกฎหมายโรมันเบื้องต้น*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), หน้า 105.

บุคคลที่ไม่อยู่ภายใต้การปกครองของหัวหน้าครอบครัว (paterfamilias) การรับบุตรบุญธรรมลักษณะนี้เป็นการยกครอบครัว และยกทรัพย์สินมาทั้งหมดเพื่อมาสู่ครอบครัวใหม่ โดยต้องมีการไต่สวนก่อนให้สภาประชาชนอนุมัติ

รูปแบบที่สอง คือ Adoptio ใช้กับบุคคลประเภท Alieni juris (under the power of other) หรือบุคคลที่อยู่ภายใต้การปกครอง ได้แก่บุคคลที่อยู่ใต้หัวหน้าครอบครัว (paterfamilias) ซึ่งไม่มีความสามารถในเชิงทรัพย์สิน การรับบุตรบุญธรรมลักษณะนี้เป็นการรับบุตรบุญธรรมโดยบุตรบุญธรรมมีฐานะเหมือนบุตรที่แท้จริงโดยกำเนิด โดยพิธีการต้องอาศัยการขายบุตร 3 ครั้ง และการยกให้ (in jure cessio) แต่ adoptio นั้นเป็นปัญหา และแก้ไขไม่ได้ซึ่งปัญหานั้นก็คือการเลิกรับบุตรบุญธรรม โดยสมัยประชาธิปไตย praetor ได้เสริม jus civile โดยให้ผู้เคยเป็นบุตรบุญธรรมรับมรดกครอบครัวเดิมได้ แต่ปัญหา คือ บิดาที่แท้จริงตายก่อนที่บุตรจะถูกปลดปล่อยโดยบิดาที่รับเลี้ยง และไม่มีมรดกให้อีก กฎหมายจึงได้มีการแก้ไขอย่างจริงจังในสมัยจัสติเนียน⁴

ในสมัยจัสติเนียนจึงได้แก้ไขการรับบุตรบุญธรรม โดยการรับบุตรบุญธรรมแบบ Adoptio นั้นได้แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

รูปแบบแรก Adoption plena ซึ่งเป็นการรับบุตรบุญธรรมแบบสมบูรณ์ โดยการรับบุตรบุญธรรมประเภทนี้จะมีผลในทางกฎหมายโดยบริบูรณ์ ซึ่งผู้รับบุตรบุญธรรมจะต้องเป็นบุพการีของบุตรบุญธรรม บุตรบุญธรรมจะถูกตัดขาดจากครอบครัวเดิมโดยสิ้นเชิง

รูปแบบที่สอง Adoption minus plena ซึ่งเป็นการรับบุตรบุญธรรมแบบไม่สมบูรณ์หรือแบบธรรมดา โดยการรับบุตรบุญธรรมประเภทนี้เป็นการรับบุคคลภายนอกมาเป็นบุตรบุญธรรม บุตรบุญธรรมประเภทนี้จะไม่ตัดขาดจากครอบครัวเดิม และยังสามารถรับมรดกจากครอบครัวใหม่ได้

ส่วนที่ 2 การรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทย

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงภาพรวมของการรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมในสังคมประเทศไทยในปัจจุบัน ทั้งรูปแบบ หลักเกณฑ์ และการเลิกรับบุตรบุญธรรม

2.1 รูปแบบของการรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทย

การรับบุตรบุญธรรมจะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนตามกฎหมาย แต่ถ้าบุตรบุญธรรมเป็นผู้เยาว์ต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522 ด้วย⁵ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในสมัยโรมันนั้นจะใช้พิธี mancipatio ส่งต่อด้วยมือโดยบิดาที่แท้จริงของเขาต่อหน้าเจ้าหน้าที่และยอมให้กับบิดาที่รับ

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109-110.

⁵ มาตรา 1598/27 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

เลี้ยงมีอำนาจในการปกครองต่อไป แต่ในประเทศไทยนั้นการรับบุตรบุญธรรมจะมีผลสมบูรณ์ต่อเมื่อมีการจดทะเบียนตามกฎหมาย

ผลของการรับบุตรบุญธรรม ผู้เยาว์ที่เป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลใดอยู่นั้นจะเป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่นอีกในขณะเดียวกันไม่ได้ เว้นแต่เป็นบุตรบุญธรรมของคู่สมรสของผู้รับบุตรบุญธรรม⁶ บุตรบุญธรรมนั้นย่อมมีฐานะอย่างเดียวกับบุตรชอบด้วยกฎหมายของผู้รับบุตรบุญธรรม บิดามารดาที่แท้จริงหมดอำนาจปกครองนับแต่เวลาที่เด็กเป็นบุตรบุญธรรม แต่เด็กไม่สูญเสียสิทธิและหน้าที่ในครอบครัวที่ได้กำหนดมา ซึ่งสิทธิและหน้าที่ระหว่างบิดามารดาและบุตรนำมาใช้บังคับกับผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมด้วย⁷ บุตรบุญธรรมมีสิทธิรับมรดกของผู้รับบุตรบุญธรรม โดยถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย⁸ แต่ผู้รับบุตรบุญธรรมไม่มีสิทธิรับมรดกของบุตรบุญธรรมในฐานะทายาทโดยธรรม⁹ หากบุตรบุญธรรมซึ่งไม่มีคู่สมรสหรือผู้สืบสันดานตายก่อนผู้รับบุตรบุญธรรม ผู้รับบุตรบุญธรรมมีสิทธิเรียกร้องเอาทรัพย์สินที่ตนได้ให้แก่บุตรบุญธรรมคืนจากกองมรดกของบุตรบุญธรรมเพียงเท่าที่ทรัพย์สินนั้นยังคงเหลืออยู่ภายหลังที่ชำระหนี้ของกองมรดกเสร็จสิ้นแล้ว¹⁰ ดังนั้นในบริบทสังคมประเทศไทยการรับบุตรบุญธรรมจึงเป็นการรับบุตรบุญธรรมแบบธรรมดา เพราะยังมีสิทธิและหน้าที่ต่อครอบครัวที่แท้จริงอยู่มิได้ตัดขาด

2.2 หลักเกณฑ์ในการรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทย

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะนำเสนอหลักเกณฑ์ด้านอายุและหลักเกณฑ์ด้านความยินยอมในการรับบุตรบุญธรรมของประเทศไทย ดังนี้

2.2.1 หลักเกณฑ์ด้านอายุ

ผู้รับบุตรบุญธรรมต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี และต้องมีอายุแก่กว่าผู้จะเป็นบุตรบุญธรรมอย่างน้อย 15 ปี¹¹ ซึ่งจะมีความแตกต่างจากในสมัยโรมันที่จะต้องห่างกันอย่างน้อย 18 ปี โดยเหตุที่มีการ

กำหนดความห่างของอายุนั้น ผู้เขียนเห็นว่าอาจจะด้วยเหตุผลที่ต้องการเลียนแบบธรรมชาติ กล่าวคือต้องการที่จะให้การรับบุตรบุญธรรมนั้นสอดคล้องและใกล้เคียงกับการเป็นบิดาและบุตรที่แท้จริงมากที่สุด อาจจะเพราะชายวัยอายุดังกล่าวนี้เป็นช่วงอายุที่มีความสามารถที่จะมีบุตรได้แล้ว

2.2.2 หลักเกณฑ์ด้านความยินยอม

⁶ มาตรา 1598/26 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

⁷ มาตรา 1598/28 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

⁸ มาตรา 1627 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

⁹ มาตรา 1598/29 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

¹⁰ มาตรา 1598/30 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

¹¹ มาตรา 1598/19 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

หลักเกณฑ์แรก ผู้ที่เป็นบุตรบุญธรรมที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปีนั้นบุคคลนั้นต้องให้ความยินยอมด้วยตนเอง¹²

หลักเกณฑ์ที่สอง ผู้ที่เป็นบุตรบุญธรรมที่เป็นผู้เยาว์ต้องได้รับความยินยอมจาก บิดา และมารดา หรือผู้ปกครอง¹³

หลักเกณฑ์ที่สาม ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือบุตรบุญธรรม ถ้ามีคู่สมรสอยู่ต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสก่อน ในกรณีที่คู่สมรสไม่อาจให้ความยินยอมได้หรือไปเสียจากภุมิลาเนาหรือถิ่นที่อยู่ และหาตัวไม่พบเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 1 ปี ต้องร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งอนุญาตแทนการให้ความยินยอมของคู่สมรสนั้น¹⁴

2.3 การเลิกรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทย มีได้ 3 ประการ คือ

ประการแรก การเลิกรับบุตรบุญธรรมโดยความตกลง เกิดจากความตกลงของผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว จะตกลงกันเมื่อใดก็ได้ แต่จะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนตามกฎหมายแล้ว¹⁵

ประการที่สอง การเลิกเมื่อมีการสมรสกัน แม้ว่ากฎหมายจะห้ามผู้รับบุตรบุญธรรมสมรสกับบุตรบุญธรรมก็ตาม แต่เนื่องจากบุคคลทั้งสองไม่ได้มีความผูกพันทางสายโลหิต การสมรสโดยฝ่าฝืนเงื่อนไขดังกล่าวจึงไม่เสื่อมเสียหรือเป็นโมฆะแต่อย่างใด การสมรสดังกล่าวมีผลเป็นการยกเลิกการรับบุตรบุญธรรมตั้งแต่วันที่จดทะเบียนสมรสกัน โดยไม่ต้องจดทะเบียนเลิกรับบุตรบุญธรรมอีก¹⁶

ประการที่สาม การเลิกรับบุตรบุญธรรมโดยคำสั่งศาล ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดสามารถนำคดีขึ้นฟ้องร้องต่อศาลเพื่อขอเลิกรับบุตรบุญธรรม โดยมีมูลเหตุตามที่กฎหมายกำหนด¹⁷

ในกรณีที่ผู้รับบุตรบุญธรรมตายหรือมีการเลิกรับบุตรบุญธรรม ถ้าบุตรบุญธรรมยังไม่บรรลุนิติภาวะ เด็กนั้นจะกลับไปอยู่ในอำนาจปกครองของบิดามารดาที่แท้จริง ซึ่งจะกลับมามีอำนาจปกครองนับแต่เวลาที่ผู้รับบุตรบุญธรรมตาย หรือนับแต่เวลาที่จดทะเบียนเลิกการรับบุตรบุญธรรม หรือนับแต่เวลาที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้เลิกการรับบุตรบุญธรรม¹⁸

ส่วนที่ 3 ประเด็นปัญหาการรับบุตรบุญธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน

¹² มาตรา 1598/20 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

¹³ มาตรา 1598/21 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

¹⁴ มาตรา 1598/25 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

¹⁵ มาตรา 1598/31 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

¹⁶ มาตรา 1598/32 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

¹⁷ มาตรา 1598/33 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

¹⁸ มาตรา 1598/37 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงสภาพปัญหาของการรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมในสังคมประเทศไทยในปัจจุบัน ทั้งปัญหาในด้านรูปแบบ และปัญหากรณีสิทธิในการรับบุตรบุญธรรมของคนรักเพศเดียวกันดังนี้

3.1 ปัญหารูปแบบในการรับบุตรบุญธรรมในบริบทสังคมประเทศไทย

ในสมัยโรมันนั้นการรับบุตรบุญธรรม Adoptio นั้นมีรูปแบบทั้งการรับบุตรบุญธรรมแบบสมบูรณ์ และการรับบุตรบุญธรรมแบบไม่สมบูรณ์ จึงเป็นทางเลือกในการที่หัวหน้าครอบครัว(paterfamilias) จะเลือกรูปแบบในการรับบุตรบุญธรรมของตนให้ถูกต้องตรงตามความประสงค์ของตนได้ แต่ในบริบทสังคมประเทศไทยนั้นการอยู่อาศัยร่วมกันในสมัยก่อนมักจะอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ พี่พาคอาศัยซึ่งกันและกันจึงส่งผลให้มีความผูกพันกัน ยึดถือความกตัญญูต่อกันซึ่งมักจะได้อินบอยๆว่า ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ดังนั้นแล้วบุตรจึงต้องมีความกตัญญูแลบิดามารดาเมื่อท่านแก่ชราหรือเจ็บป่วย ดังนั้นหน้าที่ดังกล่าวนี้จึงนำมาใช้กับผู้ที่เป็นบุตรบุญธรรมด้วย

ลักษณะของการรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทยจึงมีลักษณะสอดคล้องกับความกตัญญูดังที่กล่าวไปแล้วนั้นทำให้การรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทยนั้นมีเพียงรูปแบบการรับบุตรบุญธรรมแบบไม่สมบูรณ์หรือแบบธรรมดาเท่านั้น ซึ่งหากพิจารณาในตัวบทกฎหมายในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/28 จะเห็นได้ว่า กำหนดให้บิดามารดาที่แท้จริงหมดอำนาจปกครองบุตรนับแต่เวลาที่เด็กได้เป็นบุตรบุญธรรมของผู้รับบุตรบุญธรรมไปแล้ว กล่าวคือ อำนาจปกครองบุตรนั้นจะไปอยู่ที่ผู้รับบุตรบุญธรรมจนกว่าจะบรรลุนิติภาวะ ผู้รับบุตรบุญธรรมมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตรบุญธรรมแต่ในทางกลับกันเมื่อเด็กที่ไปเป็นบุตรบุญธรรมหากต่อมาได้เติบโตและสามารถประกอบสัมมาอาชีพได้แล้วนอกจากจะมีหน้าที่ให้การอุปการะเลี้ยงดูผู้รับบุตรบุญธรรมแล้ว บุตรบุญธรรมยังคงมีสิทธิและหน้าที่ต่อบิดามารดาที่แท้จริงด้วยซึ่งมีความสอดคล้องยึดโยงกับสภาพบริบทสังคมไทยที่ยึดถือเรื่องความกตัญญูเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การรับบุตรบุญธรรมแบบสมบูรณ์นั้นมักจะเป็นความนิยมของชาวต่างชาติมากกว่า เพราะมองว่าความต้องการที่จะอุปการะบุตรบุญธรรมนั้นต้องการที่รับเสมือนเป็นบิดามารดาที่แท้จริง ซึ่งการรับบุตรบุญธรรมแบบธรรมดามีในประเทศไทยนั้นอาจจะทำให้มีผลกระทบต่อการตัดสินใจในการรับบุตรบุญธรรมดังกล่าว เพราะเหตุจากการที่มีเพียงการรับบุตรบุญธรรมแบบไม่สมบูรณ์หรือแบบธรรมดาเท่านั้น บางครั้งผู้รับบุตรบุญธรรมหรือบุตรบุญธรรมต้องการที่จะตัดขาดจากครอบครัวเดิมของบุตรบุญธรรม อาจจะด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น เพราะเหตุที่เกรงว่าบุตรบุญธรรมจะกลับไปดูแลครอบครัวที่แท้จริงโดยไม่ดูแลผู้รับบุตรบุญธรรม หรือไม่ต้องการให้บุตรบุญธรรมต้องกระเทือนจิตใจ หรือไม่ต้องการให้ครอบครัวเดิมติดต่อบุตรบุญธรรมและก่อให้เกิดปัญหาได้ เป็นต้น ดังนั้นจึงควรที่จะมีทางเลือกของรูปแบบการรับบุตรบุญธรรมแบบสมบูรณ์หรือแบบธรรมดา ซึ่งเมื่อประเทศไทยไม่มีการรับบุตรบุญธรรมแบบสมบูรณ์ก็อาจทำให้เด็กในสถานสงเคราะห์ เด็กเร่ร่อน เด็กยากไร้ เด็กที่ไร้บ้าน ถูกตัดโอกาสที่จะมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีได้¹⁹

¹⁹ อภิรัตน์ นิยมไทย, “การรับบุตรบุญธรรม (Adoption),” วารสารจลนิตี สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา 8, (พฤษภาคม - มิถุนายน 2554): 155.

3.2 ปัญหากรณีสิทธิในการรับบุตรบุญธรรมของคนรักเพศเดียวกัน

ในสมัยโรมันนั้นการสมรสเกิดขึ้นระหว่างชายและหญิงซึ่งเป็นผู้มีความสามารถในการสมรส กล่าวคือ ต้องเป็นคนอิสระไม่ตกเป็นทาสของบุคคลอื่นเพราะการเป็นทาสนั้นมีสถานะเป็นทรัพย์สินใช้บุคคลตามกฎหมาย ต้องเป็นพลเมืองโรมันและการสมรสนั้นจะต้องเป็นการสมรสของบุคคลที่อยู่ในชนชั้นและวัฒนธรรมเดียวกัน การสมรสนั้นจะต้องมีความสามารถในการอยู่ร่วมกันซึ่งอยู่ในวัยเจริญพันธุ์โดยมีวัตถุประสงค์เป็นการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ที่จะก่อให้เกิดครอบครัวใหม่ และในการสมรสนั้นจะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องมีความยินยอมของหัวหน้าครอบครัว(paterfamilias) ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงด้วย²⁰ จึงจะเห็นว่าสังคมสมัยโรมันกับสังคมไทยในปัจจุบันการสมรสจะเกิดขึ้นได้แต่เฉพาะหญิงและชายเท่านั้น เพียงแต่ในสมัยโรมันนั้นอำนาจในการกระทำการต่างๆรวมถึงการรับบุตรบุญธรรมจะอยู่ที่หัวหน้าครอบครัว(paterfamilias) เท่านั้น ทุกคนในครอบครัวรวมถึงผู้หญิงซึ่งเป็นภรรยาของหัวหน้าครอบครัว(paterfamilias) ก็ไม่มีอำนาจจัดการสิ่งใดได้นอกจากได้รับมอบอำนาจรวมถึงไม่สามารถรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมได้

ในกรณีที่สังคมไทยปัจจุบันนั้นมีความสัมพันธ์เปิดกว้างมากขึ้น ครอบครัวไม่จำเป็นจะต้องเป็นเฉพาะผู้หญิงและผู้ชาย ในบางประเทศให้การสมรสเพศเดียวกันได้ ในประเทศไทยการสมรสจะกระทำเฉพาะชายและหญิงเท่านั้น ในกรณีที่ผู้หญิงสองคน หรือผู้ชายสองคน ที่เป็นเพศเดียวกันอยู่ด้วยกันแล้วอยากมีบุตรซึ่งแน่นอนว่าเป็นกรณีที่ไม่สามารถมีบุตรได้โดยธรรมชาติอย่างแน่นอน ดังนั้นเมื่อมีการอยู่ร่วมกันในระหว่างเพศเดียวกันและอยากจะได้รับเลี้ยงบุตรบุญธรรม หากมีการรับบุตรบุญธรรมไปอยู่ด้วยเด็กจะเป็นบุตรบุญธรรมเฉพาะผู้รับบุตรบุญธรรมที่จดทะเบียนรับบุตรบุญธรรมคนเดียวเท่านั้น ดังนั้นบุตรบุญธรรมจะไม่มีสิทธิรับมรดกของผู้ที่ไม่ได้จดทะเบียนรับตนเป็นบุตรบุญธรรมด้วย แต่ในปัจจุบันนั้นได้มีการเสนอร่างกฎหมายการสมรสเท่าเทียมและพระราชบัญญัติคู่ชีวิต โดยที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรมีมติรับหลักการดังกล่าวในวาระที่ 1 แล้ว²¹ ซึ่งเป็นการเปิดทางให้คู่รักเพศเดียวกันสามารถจดทะเบียนคู่ชีวิตหรือคู่สมรสได้ และรวมถึงสิทธิในการรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมร่วมกัน ตลอดถึงคู่ชีวิตสามารถจะจดทะเบียนรับผู้เยาว์ซึ่งเป็นบุตรบุญธรรมของคู่ชีวิตอีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นบุตรบุญธรรมของตนเองได้ ซึ่งถือว่าการเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมที่มีความเปิดกว้างและหลากหลายขึ้น ทำให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้รับสิทธิตามกฎหมายเช่นเดียวกับคู่สมรสที่เป็นชายและหญิง ดังนั้นหากร่างกฎหมายดังกล่าวผ่านกระบวนการนิติบัญญัติตลอดจนถึงได้มีการประกาศบังคับใช้กฎหมาย ผู้เขียนเชื่อว่ากฎหมายดังกล่าวจะสามารถแก้ปัญหาในความต้องการการรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมในคู่รักเพศเดียวกันและในอีกมุมหนึ่งอาจจะทำให้เด็กที่ไร้บ้านหรือเด็กที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ได้รับ

²⁰ ศนันท์กรณ โสทธิพันธุ์, คำอธิบายความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายเอกชนโรมัน, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2559), หน้า 78-79.

²¹ “ร่าง พ.ร.บ. สมรสเท่าเทียม-คู่ชีวิต : ต้องผ่านขั้นตอนอะไรบ้าง ก่อนบังคับใช้เป็นกฎหมาย,” BBC NEWS (15 มิถุนายน 2565), ค้นวันที่ 20 มิถุนายน 2565 จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-61808097>

โอกาสเพิ่มขึ้นไม่ว่าจะเป็นโอกาสในการได้อยู่ด้วยกันเป็นครอบครัว โอกาสทางการศึกษา โอกาสในชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอันมีผลสืบเนื่องมาจากการที่สามารถรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมในกรณีดังกล่าวนั่นเอง

บทสรุป

กฎหมายโรมันนั้นมีลักษณะที่เป็นสากลแต่เมื่อข้อเท็จจริงของบริบททางสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปตลอดถึงในเรื่องการรับบุตรบุญธรรมในรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นโดยมีเหตุผลที่ต่างจากในยุคโรมัน เพราะในสมัยโรมันนั้นการรับบุตรบุญธรรมมีสาเหตุที่ครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งไม่มีบุตรไม่สืบตระกูล หัวหน้าครอบครัว (paterfamilias) ที่ต้องการการสืบทอดตระกูลจึงต้องรับเอาบุคคลอื่นมาเป็นบุตรของตน แต่ว่าปัจจุบันนั้นการรับบุตรบุญธรรมอาจจะเป็นเรื่องความพึงพอใจส่วนบุคคลมากกว่า เพียงแต่ในสมัยปัจจุบันนี้ประเทศไทยมีเพียงรูปแบบการรับบุตรบุญธรรมแบบธรรมดาเท่านั้นซึ่งต่างจากในสมัยโรมันที่มีรูปแบบการรับบุตรบุญธรรมทั้งแบบสมบูรณ์และแบบไม่สมบูรณ์(ธรรมดา)

ในสมัยโรมันนั้นครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมหนึ่งนั้นในครอบครัวจะยึดแค่ตัวหัวหน้าครอบครัว (paterfamilias) เท่านั้น เพราะเป็นบุคคลซึ่งมีอำนาจคนเดียวในการปกครองบริหารจัดการเรื่องต่างๆในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่อยู่ในครอบครัว ททรัพย์สิน และทาส ซึ่งการรับบุตรบุญธรรมนั้นเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบิดาและบุตร ดังนั้นแล้วหญิงซึ่งเป็นมารดาในสมัยโรมันจึงไม่มีความสำคัญเลย เพราะสมัยโรมันนั้นนับการเป็นทายาทหรือว่าการสืบทอดตระกูลทางฝั่งบิดาเท่านั้น ต่างกับปัจจุบันที่ผู้หญิงสามารถรับบุตรบุญธรรมได้ กรณีดังกล่าวจึงมีมุมมองเรื่องโครงสร้างทางครอบครัว โครงสร้างทางสังคม อำนาจในการปกครองบุตรที่แตกต่างจากสมัยโรมันเป็นอย่างมาก

ดังนั้นแล้วเมื่อสภาพบริบทในสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากเพื่อเป็นการอุดช่องว่างและปรับความยืดหยุ่นของกฎหมายจึงควรที่จะมีรูปแบบของการรับบุตรบุญธรรมที่เพิ่มขึ้นทั้งการรับบุตรบุญธรรมแบบสมบูรณ์และสิทธิในการรับบุตรบุญธรรมของคู่รักเพศเดียวกันดังที่กล่าวไปแล้วนั้นเพื่อให้การปรับใช้กฎหมายนั้นสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น